

**A Monograph of the
Deportation of the
Saxon from
Romania
1945 - 1949**

In January 1945, the Germans from Romania, men and women, citizens of this country, were deported for forced labour in the Soviet Union. A group of social scientists from Münster, Germany, under the guidance of professor Georg Weber, published a monumental monographic synthesis about this event, proceeding to elucidate its causes, its circumstances and its consequences, and made an analysis of the political changes which occurred in Romania in the last war year and in the first after-war years. The writing is an extensive presentation of this monograph.

MONOGRAFIA DEPORTĂRII SAȘILOR DIN ROMÂNIA *) 1945 - 1949

ANDREI ROTH

Lucrarea căreia îi consacru rândurile de față, operă colectivă a unui grup de sociologi de la Westfälische Wilhelms Universität din Münster, sub conducerea profesorului Georg Weber (doctor h.c. al Universității clujene), se prezintă, cu cele 2.439 pagini însumate ale celor trei volume de format mare din care se compune, ca un monument peren ridicat în amintirea deportării în URSS, în 1945, a unei importante părți a populației germane din România. Profesor Weber este originar din România. A plecat din țară în 1944, cu familia, la vîrstă de 14 ani, a studiat în Germania și și-a construit acolo o carieră științifică. A rămas însă profund atașat, toată viața, de realitățile românești și de comunitatea sașilor transilvăneni, acest atașament materializându-se într-o impresionantă serie de cărți și alte studii, serie pe care o încoronează prezenta operă.

Patru decenii și jumătate nu s-a publicat la noi nimic, în aria științelor socio-umane, despre acest fapt istoric cu atât de importante implicații și consecințe. În 1944 a apărut, în editura Forumului Democrat al Germa-

*) Georg Weber, Renate Schlenther, Armin Nasschi, Oliver Sill, Georg Kneer, Die Deportation von siebenbürger Sachsen in die Sowjetunion 1945-1949: I. Die Deportation als historisches Geschehen, 735 S.; II. Die Deportation als biographischer Ereignis und als literarisches Thema, 626 S.; III. Quellen und Bilder, 1076S, Böhlau Verlag Köln - Weimar - Wien.

nilor din România, o culegere de documente de arhivă, întocmită de Hannelore Baier, ca o primă tentativă de readucere a unor fapte dureroase în conștiința publică. Opera sociologilor de la Münster nu îmbrățișează întregul eveniment al deportării germanilor, ci se ocupă doar de cazul celor 30.336 de sași transilvăneni duși la muncă forțată în fosta Uniune Sovietică (de șvabii bănăteni, și de alți germani din România nu). Ridicată pe un teren aproape viran, rod al unor cercetări de arhivă, precum și al unor cercetări empirice (interviuri etc.) și de bibliotecă desfășurate pe parcursul a opt ani, lucrarea grupului Weber se prezintă ca un elaborat monografic, primul de acest fel, exhaustiv și definitiv, de-acum de neocolit pentru orice cercetător de azi și de mâine al problemei. Lucrare realizată cu tot instrumentarul sociologiei contemporane, cu deplina "deutsche Gründlichkeit" (temeinicie germană), ea înregistrează toate faptele omenești accesibile, le situează în contextul lor istoric, le cercetează consecințele apropiate și îndepărtate. Toate demersurile științifice pe care e construită sunt amplu fundamentate teoretic și metodologic, astfel încât, dincolo de prezentarea și interpretarea unor realități, ea dobânzeste valoarea de model de cercetare sociologică a unui eveniment social trecut. În plus, fundamentarea teoretică și metodologică bate departe dincolo de limitele temei propriu-zise, cititorul interesat putând intra în posesia unor informații fundamentale privitoare la concepte, poziții teoretice și instrumente metodologice ale sociologiei contemporane. O prezentare cu adevărat demnă și corespunzătoare a acestei opere ar necesita un studiu întins; modestele însemnări de față își propun - în spațiul restrâns disponibil - doar atragerea luării-aminte a opiniei publice științifice asupra bogăției de informații și idei a unei lucrări care se cere nemijlocit studiată de către specialiști.

Pilduitoare este ținuta științifică sobră și realistă, obiectivă și reținută,

manifestată de autori în fața unor imense nedreptăți și a unei mase critice de suferințe umane, dar și tăria lor de caracter necesară pentru a spune lucrurilor pe nume, chiar când este vorba de chestiuni nefavorabile imaginii propriei comunități. Cu totul remarcabilă mi se pare delimitarea consecventă și explicită a autorilor de retorica naționalismului german în cercetarea empathică a unei tragedii naționale. Ei se distantează deopotrivă de cei care accentuează unilateral suferința ce s-a abătut asupra unui grup etnic german, trecând sub tacere contextul istoric al întâmplării, în spățiu crimele regimului nazist care a declanșat un război de agresiune și exterminare, cât și de cei care, sub pretextul caracterului criminal al totalitarismului fascist, trec sub tacere durerea celor pedepsiți colectiv pe nedrept de către totalitarismul comunist. În viziunea autorilor, "soarta celor deportați în Uniunea Sovietică nu poate fi în mod cuprinzător clarificată, dacă nu se are în vedere concomitent contribuția germană la întâmplările funeste. Rădăcinile și cauzele deportărilor trebuie căutate în timpurile național-socialismului. Izgonirea și deportarea unor germani din Europa estică și sud-estică nu-și are originea în ziua de 8 mai 1945, ci în 30 ianuarie 1933 - ceea ce nu legitimează nicidcum nedreptatea suferită de germani, dar face posibilă încadrarea istorică și politică a faptelor" (vol. I, p. 6). Formulându-și această poziție în contextul dezbatelor publice care nu începează în Republica Federală Germania, autorii își declară intenția de a " prezenta în mod clar trăirile dureroase ale celor deportați, fără a pierde totodată din vedere contextul istoric și implicarea în acest context a tuturor participanților"; referindu-se la sociologul Norbert Elias, ei își impun în același timp "angajarea și distanțarea, ca instrumente decisive de găndire"; "angajare în sensul interesului față de obiectul cercetării și al voinei de a-l pătrunde în adâncime și distanțare ca autocontrol și observare lipsită de emoții a

MONOGRAFIA DEPORTĂRII SAȘILOR DIN ROMÂNIA

propriului angajament" (idem).

Primul volum, intitulat **Deportarea ca eveniment istoric** este și cel mai important, el conținând prezentarea amănunțită și interpretarea faptelor. El debutează cu un capitol introductiv, scris de conducătorul proiectului, conținând un paragraf privind obiectivul cercetării, din care am reprodus ideile de mai sus și un altul, privitor la metodele și metodologiile aplicate. Din acesta din urmă remarc enunțurile privitoare la caracterul multidisciplinar al investigației întreprinse, caracter motivat prin complexitatea obiectului supus cercetării, care nu se lasă epuizat prin instrumentarul unei singure discipline. Metodologii ale cercetării istorice, politologice, sociologice, științei literaturii au fost cu acribie aplicate. S-au făcut cercetări arhivistice, s-au descoperit și valorificat documente din arhive aflate la Washington, Londra, București, Bonn, Bern, Stockholm și.a., studiindu-se participarea autorităților din țările respective la confruntările politice ale vremii, legate de evenimentul studiat. Deportarea a fost urmarea unor decizii politice, decizii luate în urma și prin jocul unor presiuni și influențe, compromisuri și capitulări, toate acestea fiind analizate cu instrumentele conceptuale și cu metodologia politologiei. S-a prelucrat apoi sociologic întreaga documentație a deportării, stabilindu-se cine (ce categorii de populație) a fost afectat, unde a fost dus, cum a suportat (sau nu a suportat) deportarea (iarăși pe categorii), cum s-a trăit în condițiile deportării, cine, cum și când a revenit de acolo și ce consecințe a avut deportarea asupra vieții ulterioare a celor ce au suferit-o. S-a urmărit, apoi, reconstrucția faptelor deportării în amintirile celor implicați: s-au studiat jurnale, memorii, s-au cercetat - cu mijloacele științei literare - poezii, nuvele, romane consacrate evenimentului și s-a realizat un mare număr de interviuri cu supraviețuitori, cu metodologia oral history. Aceste din urmă materiale constituie substanța celui de-al

doilea volum al lucrării, intitulat **Deportarea ca eveniment biografic și temă literară**. Cel de-al treilea - sub titlul **Izvoare și imagini** - cuprinde sursele documentare: documente de arhivă, jurnale, scrisori din locul de deportare, rapoarte, poezii și - în sfârșit - un bogat material imagistic, fotografii și desene de la fața locului. Cred că nu greșesc adăugând că enormul material adunat și multitudinea de metodologii implicate în abordarea multidisciplinară este stăpânit, organizat și valorificat unitar sub unghiul de vedere sintetizator al sociologiei, specialitatea de bază a patru dintre cei cinci autori.

Să ne întoarcem însă la primul volum și să-i urmărim mai îndeaproape structura.

El debutează cu un dens capitol despre **Alte deportări înspre Vest și Est**, care cercetează fundalul deportării ce constituie obiectul propriu-zis al investigației. O crimă nu poate fi justificată prin alta; mai precis: o crimă nu poate fi primită justificată. Proportiile crimelor sunt totuși diferite, iar diferențele reale trebuie consemnate ca atare și luate în considerare de către cercetarea ce se pretinde și se dorește științifică. Sprijinindu-si toate enunțurile pe căte un munte de documente, autorii arată că regimul hitlerist a deportat în Germania și în teritoriile ocupate de ea în timpul războiului peste 10 milioane de oameni, aceștia fiind supuși nu numai muncii forțate, ci unui regim de premeditată exterminare. Această acțiune a precedat în timp pe cea de la sfârșitul războiului, prin care au fost deportați la muncă forțată, în lagăre din Uniunea Sovietică, din țările central- și est-europene, în total 360.000 de civili germani, fără ca obiectivul acestei deportări să fi fost exterminarea fizică a celor vizuați; ceea ce nu a împiedcat moartea, datorită duritatei condițiilor de muncă și viață, a unui mare număr dintre ei - în cazul sașilor transilvăneni, 12%. Pe aceste fapte sprijinindu-se, declară autorii: "Ne împotrivim vehement

tendinței de a echivala exterminarea în masă și cruzimile practicate de național-socialism cu suferințele germane" (I, p. 26), ceea ce nu înseamnă cătuși de puțin - lucrarea în sine, din care citez, o dovedește - insensibilitatea la aceste din urmă suferințe. Desigur, morții nu pot fi contabilizați matematic, chiar și un singur deportat, din oricare parte, ar fi fost prea mult (I, p. 29); există însă și deosebiri de ordin calitativ - motivational - care trebuie luate în considerație. În cazul Germaniei naziste, deportările și munca forțată erau direct legate, pe de-o parte, de războiul de agresiune pe care această țară l-a pornit, pe când în cel de-al doilea caz ele au fost motivate de nevoile reconstrucției de după război și pentru care poartă întreaga răspundere; pe de altă parte, în Germania, soarta deportaților a stat sub semnul ideologiei rasiste, care a inclus, pe față, ca scop, exterminarea celor deveniți a fi rasial "inferiori", pe când în Uniunea Sovietică nu s-a urmărit exterminarea deportaților germani, ci stoarcerea forței lor de muncă (I, p. 27-28), dovada fiind chiar procentul incomparabil mai mare de supraviețuitori. O remarcă specială merită demonstrarea de către autori a împrejurării că milioanele de deportați civili și prizonierii de război obligați și ei la muncă forțată în Germania au fost riguros ierarhizați după criteriile ideologiei rasiste în categorii superioare și inferioare, tratamentele diferite aplicate diferitelor categorii fiind la originea sanselor diferite de supraviețuire a acestora (I, p. 48).

Următorul, cel de-al III-lea capitol al primului volum se intitulează **Sașii din Transilvania ca un grup etnic**. Acest capitol conține, mai întâi, o teorie sociologică amplu desfășurată - în detalierea și aprecierea căreia nu voi intra deloc aici, deși ea merită întreaga atenție a tuturor celor ce se ocupă de științele socio-umane - a rolului etnicității în constituirea și funcționarea societății moderne și a schimbărilor survenite în acest rol în "modernitatea târzie" (contemporană). Apoi, valorificându-și

premisele teoretice, autori urmăresc istoria sașilor transilvăneni, subliniind că unitatea lor etnică s-a constituit aici, în spațiul transilvan; aici s-a constituit și dialectul lor specific, și cultura centrată pe religia luterană, și conștiința identității lor. Aceasta din urmă și-a dobândit componentele etnic-naționale la sfârșitul secolului al XVIII-lea și le-a întărit în cursul celui de-al XIX-lea. Fără a intra în detaliile istorice, altfel foarte interesante, ale poziției aparte a etniei săsești în istoria medievală și modernă a principatului, mă voi opri asupra unor considerații privind perioada interbelică.

În condițiile internaționale ale acestei perioade, ideologia și mișcarea fascistă pătrunde tot mai adânc în comunitatea săsească și pune stăpânire asupra organizațiilor și instituțiilor acesteia, astfel încât, în deceniul al patrulea, minoritatea săsească se situează la extrema dreaptă a spectrului politic al României, alături de forțele fasciste și fascizante. Ceea ce nu înseamnă că toți sașii din România ar fi fost fasciști, ci că, în cadrul tuturor organizațiilor și instituțiilor lor etnice, orientarea fascistă a devenit dominantă, în vechea elită conservativă, care nu împărtăsea ideologia național-socialistă și nu era dispusă să accepte subordonarea oarbă față de Berlin a fost marginalizată. În același timp, în conștiința identitară a sașilor, accentul se deplasează tot mai mult pe identitatea națională germană, independent de subordonarea cetățenească, statală. Fascismul părea a asigura identitatea națională germană a sașilor și tocmai prin aceasta a dobândit el o "bază de masă" aici. În timpul celui de-al doilea război mondial, în urma alianței regimului antonescian cu Germania naționalist-socialistă, populația germană din România a dobândit privilegii speciale, iar "Volksgemeinschaft"-ul (comunitatea populară) a devenit o organizație direct dependentă de Berlin, acționând ca "vârf de lance" al fascismului în această regiune (I, p. 124). Bărbații germani, cetăteni

MONOGRAFIA DEPORTĂRII SAȘILOR DIN ROMÂNIA

români, au fost recruteați direct, pe bază de "voluntariat" în armata germană, astfel că în 1943, un număr de 54.000 germani, cetățeni români, erau înrolați în unități ale "Waffen SS", luptând sub comandament german (I, p. 121). În concluzie, fără a accepta cătușii de puțin principiul vinovăției și al pedepsei colective, autorii subliniază că "cine vrea să vorbească despre deportare, nu are voie să treacă sub tăcere fascismul sașilor și șvabilor". În ultimă analiză, deportarea germanilor din România s-a efectuat în acceași logică a etnicității naționaliste care a dus la catastrofa războiului mondial și a lagărelor de exterminare (I, p. 125).

Cel de-al patrulea capitol, intitulat **Reconstrucția evenimentelor de pe planul politic-diplomatic** debutează cu o amplă prezentare a istoriei politice a României în perioada 23 august 1944 - 6 martie 1945, în cadrul căreia se subliniază înstăpânirea treptată a forțelor comuniste, reprezentând direct interesul Uniunii Sovietice de a dobândi controlul complet asupra țării. Interesantă și instructivă în sine, temeinic fundamentată pe documentele vremii, această analiză servește la zugrăvirea fundalului politic pe care a apărut, la 6 ianuarie 1945, cerință expresă a guvernului sovietic adresată guvernului român de a organiza deportarea pentru muncă, în Uniunea Sovietică, a bărbaților germani între 17-45 de ani și a femeilor germane între 18-40 de ani. Autorii prezintă pe larg, la începutul capitolului, opoziția guvernului român, condus de generalul Rădescu, precum și a principalelor forțe politice necomuniste din România, la această pretenție ultimativă a Uniunii Sovietice. Guvernul român a opus cereții sovietice argumente de ordin juridic (era vorba de cetățeni români, nu germani, iar convenția de armistițiu nu conținea vreo clauză privitoare la deportare), economic (deportarea viza în parte fortă de muncă înalt calificată, prejudiciind eforturile militare ale României angajată în războiul anti-

fascist) și umanitar. Autorii subliniază că - împotriva unor apecieri eronate, care circulă în literatură, mai ales germană, a temei - statul român nu "și-a vândut" cetățenii germani Uniunii Sovietice, dar că spațiul de manevră al instituțiilor și forțelor politice românești era extrem de limitat, protestele nu au fost luate în considerare de către reprezentanții puterii de ocupație militară și nu au găsit înțelegere nici în cancelariile aliaților occidentali ai acesteia. (Cu atât mai de neînteleasă apare atitudinea autorităților române, care s-au dovedit, cum semnalează autorii, în ultimii ani - cei ai elaborării monografiei în cauză - puțin cooperative în facilitarea consultării documentelor privitoare la tratativele duse în jurul acțiunii de deportare a germanilor.) Doar reprezentanții partidului comunist nu au protestat împotriva deportării germanilor. Nu este însă lipsită de interes remarcă înțemeiată pe informații provenite din cercuri apropiate lui Lucrețiu Pătrășcanu, că în momentul în care au fost arestați câțiva comuniști germani, conducerea partidului s-a adresat Moscovei cerând excepțarea acestora, fără succes însă (I, p. 167).

Cât privește atitudinea Angliei și Statelor Unite, autorii o analizează pe larg și circumspect, zugrăvind complexul tablou al raporturilor de forțe politice și militare și intereselor geo-strategice. Ei cercetează înțelegările dintre aliații occidentali și Uniunea Sovietică privitoare la sferele de influență în Europa după război, pornind de la acordul dintre Churchill și Stalin din 9 octombrie 1944, în virtutea căruia în România, influența URSS urma să fie de 90%, față de 10% influență occidentală, iar în Grecia - invers. Acest acord s-a perfectat însă într-un moment în care războiul nici pe departe nu se încheiașe, iar puterile occidentale aveau nevoie vitală de colaborarea necondiționată a armatelor sovietice la înfrângerea inamicului principal. Deportarea însăși a avut loc în ianuarie 1945, în plin război. Acordul nu putea fi modificat nici atunci și nici în anii urmă-

tori, arată autorii, decât cu prețul ruperii alianței și al declanșării unui nou război, de astă-dată împotriva Uniunii Sovietice; un astfel de război, purtat, foarte probabil, chiar pe teritoriul statelor din răsăritul Europei, ar fi costat enorme jertfe umane, nu numai din partea occidentală, dar și al popoarelor din această parte a continentului. În acest context, conchid autorii, nici puterile occidentale nu pot fi pe drept învinuite de "trădare" a germanilor deportați din România (și din alte țări ale Estului european) și nici, mai general, de "vindecarea" acestor țări către Uniunea Sovietică. Înțelegerile privitoare la sferele de influență au asigurat un echilibru al puterii și evitarea, timp de multe decenii, a izbucnirii unui al treilea război mondial. Este o altă chestiune că Uniunea Sovietică nu a respectat, în ce o privea, litera înțelegerilor, instaurând stăpânirea ei absolută asupra întregii Europe de Est. Aceasta a fost motivul deteriorării relațiilor sale cu Occidentul democratic și al "războiului rece" care, cum se consideră îndeobște, a început îndată după terminarea celui de-al doilea război mondial. Autorii, însă, consideră - și argumentarea lor este convingătoare - că deportarea germanilor din România, în ianuarie 1945, în plin război, a constituit actul de declanșare, din partea URSS, a "războiului rece", a confruntării provocative cu aliații occidentali (I, p. 216-218).

Următoarele trei capitole, constituind grosul primului volum, conțin tratarea propriu-zisă a deportării. Capitolul al cincilea - intitulat **Reconstrucția acțiunii de deportare în oglinda cifrelor** - prelucrăază faptele cu mijloacele investigației cantitative, aplicate însă nu asupra unui eșantion, ci asupra materialului exhaustiv al fenomenului cercetat, deci asupra cauzului tuturor celor 30.336 de persoane implicate. Materialul adunat este prelucrat și prezentat în 43 de tabele statistice și 17 grafice, privind compoziția celor deportați pe sexe, grupe de vîrstă, școlaritate și calificare profesională, ocupării, medii de

proveniență și localități, apoi repartizarea lor la locurile de deportare (localități și lagăre), domeniile și felurile muncii practice acolo, mortalitatea în lagăre după variate criterii de diferențiere socială și, în fine, eliberarea și repatrierea treptată, în momente cronologic distanțate și în grupuri, după variii criterii constituite, a celor deportați. Rezultă că deportații reprezentau 15% din populația germană totală a Transilvaniei (luată în conformitate cu datele oficiale din 1941 ale numărului lor total). Potrivit ordinului de deportare, populația vizată - cum am mai arătat - era cea cuprinsă între 17-45 ani la bărbați și 18-40 ani la femei, aceste limite de vîrstă nu au fost însă respectate în peste 10% din cazuri, cei mai tineri deportați având 13, cei mai în vîrstă 55 de ani. Trei pătrimi din total proveneau din mediul rural și din agricultură. Majoritatea deportaților (90%) au ajuns în Ucraina, restul în Ural, repartizați fiind în 85 de lagăre diferite. O treime a celor deportați au lucrat în mine, restul mai cu seamă în construcții, în spătă la reconstruirea localităților distruse în război. 3.076 de persoane, 12% dintre toți cei deportați au pierit la locurile de deportare, în primul rând datorită alimentației insuficiente, a condițiilor igienice și de cazare precare; cei mai mulți dintre aceștia au murit în primii ani (1945 - 1947), când și populația proprie a Uniunii Sovietice a suferit de foame. Printre cei morți datorită acestor condiții, numărul bărbaților era de trei ori mai mare decât cel al femeilor.

Mai interesante decât cifrele aride ale statisticilor sunt informațiile obținute cu metodele calitative de cercetare, în spătă cele dobândite cu metoda **Oral History**, cuprinse în capitolul următor, al VI-lea, intitulat **Reconstrucția acțiunii de deportare în oglinda amintirilor**. Acest cel mai întins capitol al primului volum - 261 de pagini, cât o carte! - prelucrăza amintirile participanților, memorii scrise, autobiografii, însemnări de la fața locului și ulterior, scrisori, interviuri, furnizând infor-

MONOGRAFIA DEPORTĂRII SAȘILOR DIN ROMÂNIA

mații complementare față de cele documentare. Complementar este și unghiul de vedere al constituirii acestor informații: ele privesc aspectul subiectiv al evenimentelor, modul în care faptele au fost trăite de către cei care au suferit deportarea. Autorii insistă pe larg asupra avantajelor și dezavantajelor istoriei orale, subliniind că amintirile participanților sunt întotdeauna și inevitabil încărcate de subiectivitate, ele fiind reținute, organizate și redate prin prisma așteptărilor, preconcepțiilor, idealizațiilor, interpretărilor etc. ale persoanelor în cauză. Reconstrucția științifică a unui eveniment istoric nu poate face abstracție de reflexul subiectiv al evenimentului în conștiința participanților, dar trebuie să-l interpreze și pe acesta, situându-l în contextul general a aspectelor obiective, documentar atestate, critic prelucrate.

Subcapitolele acestui capitol urmăresc pas de pas evenimentele deportării începând cu recrutarea și concentrarea celor vizați și până la dizolvarea lagărelor și eliberarea lor, trecând prin lunga călătorie spre destinația necunoscută, descriind apoi viața cotidiană a lagărelor, natura, organizarea și condițiile muncii, alimentația și foamea, bolile și moartea. La tot pasul, bogăția, varietatea, culoarea viei a informației furnizate de participanți este completată de interpretarea, empatia și obiectivitatea cercetătorului, orientată spre surprinderea esențialului și generalului în faptul particular.

Reține cu deosebire atenția subcapitolul final, *Reflectii sociologice*. Pe temeiul tuturor celor constatate cu privire la modul de organizare și funcționare a lagărelor, la comportamentele și trăirile celor implicați, autorii conchid că lagărele de deportare au constituit o realitate socială de un fel deosebit, o lume aparte. Ordinea internă a acestei lumi nu se lasă redusă la notele psihologiei specifice a personalului de conducere și de supraveghere, respectiv ale celor internați, ci prezintă note aparte de organizare socială, determinabile cu

instrumentarul cunoașterii sociologice. În spătă, autorii descriu această specificitate a lumii lagărelor cu ajutorul conceptului de organizație totală, elaborat de Erving Goffman. O organizație este "o formațiune socială, durabilă, în care persoane sau grupuri (membru) acionează în cadrul unei anumite diviziuni a muncii, în conformitate cu o anumită ordine stabilită, în vederea atingerii unui tel comun"; o organizație totală "separă oamenii care trăiesc în cadrul ei, mai mult sau mai puțin complet, de lumea externă; își subordonează membrii față de o singură autoritate; centrează spațial toate activitățile într-un singur loc, desființând separarea dintre domiciliu și loc de muncă; administrează toate manifestările vitale ale persoanelor cuprinse în conformitate cu un plan unic, atotcuprindător" (I., p.578-579). După o asemenea definiție, organizații totale sunt mănăstirile, spitalele, cazările, închisorile și lagărele de muncă; între acestea sunt de observat, firește, semnificative deosebiri; cele din urmă, lagărele de deportare sunt, desigur, cazurile extreme de organizații totale; voi adăuga: cazuri tipice, construite de regimurile totalitare. În aceste organizații, după cum arată autorii pe larg, se constituie forme specifice ale structurilor de putere, cu mijloace de constrângere, penalizare și disciplinare, în mare măsură independente de calitățile personale ale celor aflate în poziții de putere, cu modalități specifice de supraveghere și control, de obținere a subordonării totale și necondiționate a internaților, de internalațare de către aceștia a modelelor de comportament de la ei așteptate. Sistemul include nu numai represiunea și amenințarea cu represiunea fizică, ci și umiliarea celor internați, subminarea conștiinței demnitatei lor umane. Același sistem provoacă însă, cu necesitate, alături de mecanisme de adaptare primară - prin respectarea normelor de comportament impuse, spre a evita penalizarea - și mecanisme de adaptare secundară, constând în

Încercări de dejucare a regulilor impuse, inclusiv prin comportamente considerate în lumea "externă", chiar de către subiecții însăși, ca fiind deviante (furtul de alimente sau cerșitul, de pildă). Organizația totală a lagărului de deportare constituie o lume aparte, în care regulile normale ale societății "din afară" nu sunt, pentru nici una din părțile implicate, valabile.

Ultimul capitol al primului volum poartă titlul *Inițiativă pentru readucerea deportaților, în context istoric*. După schimbarea de front a României în August 1944, minoritatea germană a rămas fără vreo reprezentanță politică: conducătorii național-socialiști au fugit sau au fost închiși, iar vechii conducători conservativi nu au fost recunoscuți nici de forțele de ocupație, nici de guvernul român. Însăși biserică evanghelică, centrul spiritual al sașilor din Transilvania, a fost compromisă prin legătura conducătorilor săi din timpul războiului cu național-socialismul; ea însă s-a "purificat" prin schimbarea tuturor demnitarilor compromiși. În urma instalării unui nou episcop și a realegerii tuturor organelor conducătoare, biserică evanghelică a fost recunoscută ca partener de discuție de către guvernul român și a putut începe să acioneze, de la mijlocul anului 1945 - ca unică organizație de acest fel - în favoarea readucerii în țară a sașilor deportați. Memorile, petițiile și intervențiile s-au dovedit însă a fi făcute în van. Așa cum ordinul de deportare a venit din partea puterii sovietice de ocupație, eliberarea deportaților putea fi hotărâtă doar de autoritățile sovietice, iar acestea nu s-au lăsat influențate prin nici un fel de argumente. Este adevărat că - precum s-a văzut mai sus - începând cu ultimul trimestru al anului 1945 au început să sosească în țară primii eliberați din lagările de deportare, ei fiind urmați, în valuri, de alții în cursul următorilor ani, dar singurul criteriu al acestor eliberări era incapacitatea de muncă a unor persoane. În esență, în sarcina bisericii a rămas organizarea

primirii la graniță a celor repatriați, conducerea lor până la vatră, sprijinirea reinserției lor. Întregul proces de repatriere a fost complicat prin împrejurarea că, în cursul anilor 1946 și 1947, o mare parte a celor eliberați din lagăr a fost îndreptată de către autoritățile sovietice nu spre România, ci spre zona de ocupație sovietică a Germaniei, unde aceștia nu doreau să rămână; revenirea oamenilor la familiile lor a necesitat eforturi suplimentare din partea tuturor celor interesati. În octombrie 1949, lagările de muncă din Uniunea Sovietică în care se aflau germanii din România au fost desființate, iar ultima treime - cea mai rezistentă fizic și psihic - a sașilor deportați s-au întors în România în condiții de sănătate relativ bune. "Toți cei reîntorși au găsit însă în România o structură socială diferită de cea pe care au părăsit-o. Cu o formulare oarecum empatică: ei s-au întors acasă în condiții străine, ceea ce se referea, nu rareori, chiar la mediul familial restrâns. Integrarea lor politică, economică și socială în această societate a fost puțin încurajatoare" (I, p. 690). A început un proces - voi adăuga - care a dus, peste decenii, la emigrarea masivă a acestei minorități.

Cel de-al doilea volum, *Deportarea ca eveniment biografic și ca temă literară* cuprinde două mari studii independente: *Deportarea ca eveniment biografic*. O cercetare biografic-analitică și *Despre victime și făptuitorii*. Scrisori autobiografice despre deportare. Prima se consacră analizei interpretative a unor interviuri aprofundate efectuate de cercetători cu participanți-supraviețuitori ai deportării. Fără a mai intra în detaliile deportării, atrag luarea aminte asupra expunerii teoretico-metodologice, de peste o sută de pagini, care precede prezentarea propriu-zisă a materialului de cercetare, cu privire la virtuile euristică și limitele, desigur, ale interviului narativ-biografic, conținând și ample referiri bibliografice. Cel de-al doilea studiu tratează o seamă de

MONOGRAFIA DEPORTĂRII SAȘILOR DIN ROMÂNIA

lucrări de beletristică, anterior publicate, consacrate evenimentului deportării, vieții în lagăre și consecințelor ulterioare, pentru subiecți, a celor acolo trăite. Unghiul de vedere intern al teoriei literaturii se împletește aici cu cel al sociologiei literaturii.

Al treilea volum, *Surse și imagini*, este cel mai voluminos, el însumează 1.076 de pagini. Prima parte a acestui volum, intitulată *Materiale de arhivă* mi se pare a fi cea mai interesantă: ea reproduce, pe aproape trei sute de pagini, documentele privitoare la deportarea sașilor din România, pe care s-au întemeiat analizele mai sus menționate, permînd cititorului con-

trolul informației și reflexia personală asupra întregului material. Urmează reproducerile unor jurnale ținute de cei deportați, apoi ale unor rapoarte ale celor implicați, apoi a unui mare număr de versuri compuse de aceiași. Volumul se încheie cu un bogat material imagistic, desene, picturi, fotografii.

Sumara prezentare de față nu și-a propus - și nici nu ar fi putut să-și propună altceva - decât să ofere unele mostre istorice și sociologice cuprinse în monumentală monografie. Cine se va încumeta să se adâncească în paginile ei va fi generos răsplătit.

